

B. *The verbal group*. 58. Pier Marco Bertinetto / Mario Squartini, «Tense and aspect» (p. 939-953); 59. Josep Quer, «Mood» (p. 954-966); Michela Cennamo, «Voice» (p. 967-980); Michele Sheehan, «Complex predicates» (p. 981-993).

C. *The clause*. 62. Giampaolo Salvi, «Word order» (p. 997-1012); 63. Adam Ledgeway, «Clausal complementation» (p. 1.013-1.028); Elisabeth Stark, «Relative Clauses» (p. 1.029-1.040).

Així, trobem que les parts V a IX aborden diferents “issues” que han estat d’interès com a temes fonamentals per a la romanística amb una aproximació que també és comparativa; per exemple, per mencionar només els dos primers capítols, la diftongació o la palatalització romàniques. Lògicament, entenem que alguns dels temes han estat tractats ja més extensament per la romanística i altres potser no han estat tan abordats en manuals o obres enciclopèdiques (com les fórmules d’adreça, que tracta Richard Ashdowne; cf., no obstant, Bossong 2008,¹ on és un dels criteris comparatius utilitzats). Aquests capítols han de trobar el seu suport en els capítols anteriors, en què s’han descrit les llengües de manera individual i, encara, tot i que potser menys clarament, en les dues primeres parts de caire històric o metodològic. De totes maneres, direm que la nostra impressió és que aquestes dues primeres parts no tenen una inserció tan clara en el pla general de l’obra. Els estudis de cas tanquen el llibre, repartits en tres parts. En el conjunt dels capítols, hi apreciem sempre una interessant perspectiva comparada i també, d’una manera potser menys tradicional en els manuals de romanística fets des de perspectiva no anglòfona, una marcada tendència a la perspectiva sincrònica. En aquest sentit, els dos primers capítols no queden tan ben incorporats en l’estructura de l’obra i semblen més heterogenis o aïllats (p. ex., si es parla de geografia lingüística i dialectometria, per què no es parla d’altres aproximacions metodològiques a les llengües romàniques?).

L’extensa relació bibliogràfica de *References* (p. 1.041-1.168), ja esmentada, s’encapçala amb una llista d’abreviacions, que deixen pas a les referències de tot el llibre, ordenades canònicament per cognoms d’autors. Un índex general, alhora onomàstic i de matèries (p. 1.169-1.193), clou aquesta valuosa obra enciclopèdica, que se suma a l’àmplia producció d’obres divulgatives de les darreres dècades (*LRL*, 1988-2005; *RSG*, 2003-2008; *MRL*, 2014-) sobre la lingüística romànica.

Maria-Reina BASTARDAS-RUFAT
Universitat de Barcelona

José Enrique GARGALLO GIL
Universitat de Barcelona
Institut d’Estudis Catalans

LESPOUX, Yan (2016): *Pour la langue d’oc à l’école. De Vichy à la loi Deixonne, les premières réalisations de la revendication moderne en faveur de l’enseignement de la langue d’oc*. Montpellier: Presses universitaires de la Méditerranée (Col·lecció Estudis occitans), 253 p.

Gascó d’origen (nascut a L’Esparra, al Medoc), avui docent a la Universitat de Montpellier – Paul Valéry, Yan Lespoux ens ofereix un volum que persegueix l’exposició i l’anàlisi de les temptatives per introduir l’occità en l’ensenyament en un període específic de la història recent. Aquest treball correspon a una part de la tesi defensada a la Universitat de Pau i dels Països de l’Ador (dirigida per Christian Thibon i Joan-Ives Casanova) que s’estenia molt més ençà cronològicament, i apareix amb el segell de les Presses universitaires de la Méditerranée, editorial gairebé inseparable d’aquell centre de l’Erau, que té una tradició centenària en estudis occitans d’on han sortit tant la *Revue des Langues Romanes* com,

1. Bossong, Georg (2008): *Die romanischen Sprachen. Eine vergleichende Einführung*. Hamburg: Helmut Buske + 1 CD d’àudio.

més tard, la revista *Lengas* (cosa que ja recorda Maria-Joana Verny, directora de la col·lecció «Estudis Occitans» i un dels pesos pesants de la Federació d'ensenyants de llengua i cultura occitanes, avui presidida pel quadragenari Lespoux, en una notícia que serveix d'encapçalament d'aquesta publicació). La contribució de Lespoux s'inscriu doncs en un catàleg de recerques sobre la llengua d'oc que figura en la darrera pàgina del llibre. Aquest repertori no només inclou produccions d'investigadors del *Clapàs*, sinó que conté tres treballs —el de Lespoux seria el que faria quatre— que aborden la relació entre l'occità i l'escola. De fet, Lespoux no només cita el volum de Lieutard i Verny (vegeu la p. 218)² sinó també el de Martel,³ que compareix igualment gràcies a d'altres produccions en diverses pàgines del treball i que compta fins a vuit aparicions en la bibliografia final.

Abans dels dos grans blocs del treball (d'una banda, «Vichy et l'enseignement de la langue d'oc»; d'una altra, «Le nouveau départ des années d'après-guerre»), aquest llibre ens ofereix dos textos introductoris. El primer (p. 7-10) és un prefaci de Jean-François Chanut, rector de l'Acadèmia —és a dir: de la circumscripció educativa— de Besançon, que elogia amb raó la investigació duta a terme per l'autor i que ja constitueix, en la pràctica, una breu recensió d'aquesta publicació. Chanut precisa el valor especial d'aquesta recerca: «ce qui fait le prix de son étude, c'est ce qu'il a tiré des archives privées et particulièrement des correspondances entre les acteurs» (p. 9). En efecte, la investigació de Lespoux es basa en una exploració documental profunda, potser fins majúscula, en tot cas prou imponent. El gruix del llibre constitueix gairebé una narració de successos d'un període concret del segle xx que incideixen en la reivindicació sobre la presència de la llengua d'oc a l'ensenyament i que condicionen les intervencions i les posicions d'intel·lectuals i homes d'acció occitans que, amb les seues llums i ombres (i, si cal, amb els seus prejudicis i les seues aversions o preferències humanes i ideològiques), exhibeixen una major o menor capacitat d'adaptació a les situacions a què s'han d'enfrontar, ja que altres sectors protagonistes —com assenyalava el mateix Chanut— són els *elegits*, els *institucionals* (entesos com a alts funcionaris del ministeri o membres d'organismes com el Consell superior de l'educació *nacional*) o bé els docents.⁴ Tot això, com deïem, és relatat amb una abundantíssima documentació escrita, no pas únicament epistolar, tot i que és cert que la correspondència entre alguns dels intèrprets d'aquesta peça en dos actes (o dos i mig, segons el que veurem més avall) ocupa un lloc preeminent. En el volum de Lespoux se succeeixen per tant un gran nombre de citacions o de referències que l'investigador ha extret de fonts molt sovint de difícil accés o sobretot directament inèdites. D'una banda, per exemple, fragments apareguts en publicacions periòdiques de l'època (sovint sortides de revistes militants, occitanistes o felibrenques, amb una difusió més aviat limitada, tot i que hi pot haver fins al·lusions a diaris estatals, per exemple).⁵ D'una altra, cartes que van en totes direccions, per a les quals Lespoux ha assaltat arxius com el CIRDOC de Besiers (amb un nombre important de fons personals) o el Collègi d'Occitània de Tolosa, als quals se sumen alguns fons *nacionals* i actes de reunions o debats, com —per esmentar-ne algun— els del Consell de la República francesa. Tot això, en nombre, és molt superior a les referències

2. LIEUTARD, Hervé / VERNY, Marie-Jeanne (2007): *L'École française et les Langues régionales (xixe-xxe siècles)*. Montpellier: Presses universitaires de la Méditerranée.

3. MARTEL, Philippe (2007): *L'École française et l'Occitan, ou Le Sourd et le Bègue*. Montpellier: Presses universitaires de la Méditerranée. De fet, en aquest inventari final, tot i que hi figura aquest llibre de Martel (que les PUM atribueixen *oficialment* a una altra col·lecció), hi manquen els volums de les sèries «Lo gat ros» i «Lo gat negre».

4. Tot i que Chanut remarca el paper dels estudiants o dels seus pares en aquesta crònica, el pes d'aquests sectors sembla incomparablement menor al dels altres. Més que sis grups, el diàleg —o el conflicte— sembla establir-se sobretot a quatre bandes i alhora dins aquests mateixos quatre sectors: militants, polítics, quadres de l'Estat i pedagogs.

5. Vegeu, per exemple, la secció que inclou les exhibicions de patetisme de Dauzat —que un altre montpellerenc, Felip Martel, ja havia abordat, per cert— o Duhamel davant el projecte Deixonne (p. 185-197) a través de les pàgines de *Le Monde* o de *Le Figaro*, que acompanyen altres diatribes ganyolívoles de periòdics com *Le Populaire*.

bibliogràfiques en el sentit estricte del terme, que tampoc no són en cap cas absents.⁶ En aquest sentit, només hi ha una cosa de la qual ens podem plànyer. Si en algun cas Lespoux fa una referència genèrica a «les sources de notre corpus» (p. 144), convindrem que hauria estat interessant d'explicitar aquest inventari de fonts documentals —i de fons personals despullats en cada organisme depositari, per ser més precisos— a més de la bibliografia final (p. 237-243). No hi ha dubte que el lector hauria apreciat encara més el gran valor d'aquesta recerca, perquè ara ha de reconstituir aquell catàleg mitjançant una exploració —diguem-ne— horitzontal de notes al peu. Imaginem que aquest inventari, però, sí que devia figurar en les pàgines de la tesi de la qual aquest llibre naix, i que aquesta absència deu obeir a alguna raó relacionada amb l'espai que li hauria estat atribuït en un llibre que s'enfila al quart de miler de pàgines (amb una gran densitat d'informació). A propòsit d'això, subratllem l'escrupolositat i honestedat científica de l'autor, que no s'està d'indicar que no ha pogut accedir a tal o tal document, tot i que això no li impedeix d'imaginar-ne el contingut a partir de notícies indirectes.⁷

Si dèiem que aquesta obra, segons com, té dos actes i mig, és perquè la «Introduction» (p. 11-19), per molt que disti en dimensions dels dos capítols principals del volum (que van de la vuitantena a les cent trenta pàgines), és també un episodi interessant en la relació entre la reivindicació occitana i l'ensenyament, del tot necessari per encarar la lectura del que vindrà més tard. És aquí on es fa referència al Mistral de 1868 a Sant Romieg i a una presa de consciència sobre la necessitat de vehicular la llengua a través de l'escola. De fet, alguns elements de la introducció els retrobarem molt més endavant: proclamar un cop i un altre la fidelitat a l'Estat a l'hora de formular les demandes (i, si cal, apel·lar al sacrifici patriòtic en forma de morts *meridionals* en la Gran Guerra; p. 13), presentar l'occità com un estri per contribuir a l'aprenentatge del francès —un clàssic— o haver d'entomar arguments inconsistents contraris a la introducció de la llengua d'oc a l'escola (alguns dels quals són delirants vistos des d'altres latituds, com el que es refereix a l'excessiva càrrega educativa que haurien de suportar els estudiants amb una altra matèria; p. 15). És en aquesta mateixa introducció on es parla de les escoles felibrenques (com Lo Bornat del Perigord o la Gaston Febus gascona; p. 14), de la *Ligue pour la langue d'oc à l'école* (p. 15-16) i del primer occitanisme, amb l'Escòla Occitana de Perbòsc i Estieu, el Collègi d'Occitània de Salvat (p. 16) o la Societat d'Estudis Occitans (p. 17). També hi compareixen alguns actors habituals en els capítols centrals de l'obra: a més de Josèp Salvat, hi fan acte de presència Carles Camprós, Max Roqueta, Jean Lesaffre, Pierre-Louis Berthaud, Ismael Girard o Jòrgi Reboul, als quals es faran més tard una bona colla de referències, com ho prova l'índex de noms que precedeix la taula final (p. 246-250).⁸

6. Un dels treballs que, al costat de produccions *montpellerenques* ja esmentades, ocupa un lloc prou destacat entre les fonts bibliogràfiques del treball (malgrat que el nombre de referències explícites no sigui molt nombrosa, a causa del que dèiem sobre la supremacia dels textos epistolars o de les publicacions periòdiques) diríem que és el volum d'Abbate sobre l'occitanisme contemporani, que en part discorre en paral·lel al de Lespoux: ABBATE, Laurent (2001): *1900/1968. Occitanie: des idées et des hommes. L'émergence et l'histoire de la revendication occitane*. Puèg-laurenc: IEO. A la p. 61, per exemple, Lespoux matisa una aportació d'Abbate amb relació a l'etapa de Vichèi i al distanciament dels promotors de l'occità envers el govern de Pétain. Vegeu també, per exemple, les al·lusions de les p. 81, 82, 91, 94, 110 i 235.

7. Vegeu, per exemple, la p. 47, on s'assenyala, sobre un report de Salvat, que «nous n'avons ni le texte ni même un résumé détaillé» del document en qüestió. O la p. 54, on, a propòsit del congrés de Tolosa de 1941, s'apunta que hi va haver comunicacions de les quals «malheureusement, nous n'avons pas le détail, à l'exception de celle de Louis Alibert» (p. 54). Gràcies a una col·lació documental acurada, Lespoux intueix el contingut de textos als quals no ha tingut accés.

8. Camprós apareix en quaranta-quatre pàgines, Roqueta en quaranta, Lesaffre en dinou, Berthaud en una seixantena, Girard en gairebé cinquanta, Reboul (tot i ser absent en l'època del règim de Vichèi) en vint més. Només alguns altres noms no citats en aquestes primeres pàgines acaben tenint una presència quantitativament comparable als anteriors: Pèire Azemà, Fèlix-Marcèl Castan o Robèrt Lafont (tots dos després de la *Libération*, evidentment), Charles Maurras (un cas invers als dos anteriors) o, evidentment, Frederic Mistral, que compta fins a una trentena d'aparicions en aquest llibre malgrat que l'acció es desenvolupi prou temps després de la seua mort, cosa que ajuda a

La fi d'aquesta introducció serveix per posar el comptador a zero: a les acaballes dels anys trenta del segle xx amb prou feines s'havien aconseguit algunes conquestes febles (en forma d'autoritzacions en localitats concretes o de conferències) en punts amb una certa implantació militant com Provença, el Bearn o la zona tolosana (p. 18).

El primer gran bloc («Vichy et l'enseignement de la langue d'oc») s'ocupa sobretot de la relació entre el moviment occità i el règim de Pétain a través de l'ensenyament. Tenint en compte que entre els promotors de la llengua d'oc hi ha una heterogeneïtat ideològica notable (p. 21-22),⁹ i que els occitans —com els ciutadans francesos en general— inicialment sembla «qu'ils se satisfassent de ce changement de régime» (p. 23), Lespoux explora un període penombrós de l'Occitània i la França contemporànies. Una qüestió plana sobre tota aquesta secció, i s'hi mira de respondre amb dades textuals: ¿els que promouen l'occità s'adhereixen al pétainisme o bé hi ha simplement una qüestió de pragmatisme i d'adaptació a les noves circumstàncies, per no dir —en mots de l'autor i precedentment de Felip Martel— d'*oportunisme* (p. 27, p. 39) o bé d'*oportunisme* i *pragmatisme* al mateix temps (p. 44, p. 62)?¹⁰ La conclusió és tal volta que hi ha de tot, en proporcions potser no idèntiques. D'una banda, n'hi ha que es llancen a «un périlleux exercice d'équilibriste, flattant la politique régionaliste du pouvoir pour pouvoir faire aboutir ses revendications tout en essayant de ne pas trop s'impliquer politiquement», en un context en què «le pragmatisme l'emporte souvent sur les convictions intimes, politiques ou philosophiques» (p. 86). Però tampoc no podem dubtar que, sobretot en certes tendències ideològiques concretes i especialment en l'època inicial, tant en el Felibritge com en l'occitanisme, alguns van creure sincerament que Pétain aportaria beneficis a la comunitat lingüística occitana.¹¹ Això es deu al fet que el règim de Vichèi, fins a un cert moment, semblava manifestar una certa benevolència envers la presència escolar de l'occità, fins al punt que alguns van creure que amb Pétain França era —en paraules d'Ismael Girard, ves per on una peça clau de l'antiga SEO— «plaçada debat lo signe de Mistral» (p. 33; cf. p. 37). De fet, «[l]e territoire de la zone dite "libre", administrée par le nouvel État français, correspond peu ou prou à la zone de diffusion de la langue d'oc en France, si l'on excepte évidemment une partie de l'Aquitaine, mur de l'Atlantique oblige, et une partie du Limousin» (p. 26). Tant els occitanistes com els felibres (p. 28-31) fan demandes al nou govern —del qual sembla que ho esperin tot i més— per obtenir la desitjada presència de l'occità a l'ensenyament. I en aquest context afloren vells elements coneguts: del protocol·lari conflicte de grafies —i les martingales que en deriven; vegeu p. 43-44— a les batusses en l'occitanisme tolosà (vegeu, per exemple, p. 56; a Tolosa Salvat és un factor important en més d'un sarau),¹² passant per l'element distorsionador del maurrasianisme fins més ençà de les hostilitats (ja que el posicionament favorable de l'*Action française* a l'ensenyament de l'occità [p. 65] tindrà conseqüències en la postguerra i en la percepció de la llengua com un element reaccionari per alguns locutors, com

fer-se una idea de l'ascendència de l'escriptor de Malhana no només en l'esfera felibrenca, sinó també en l'occitanista.

9. Malgrat que hi hagi des de posicions d'(extrema) esquerra fins a la dreta de Maurras, Lespoux explicita «le paradoxe qui veut que l'Action française soutienne Franco alors que ses membres militants en faveur de la langue d'oc apportent leur soutien aux Catalans» (p. 21).

10. Vegeu, a propòsit d'això, alguns comentaris recapitulatius de la p. 82. Algunes actituds no deixen de semblar certament ambivalents vistes des de la superficialitat del lector, com fins i tot la d'Ismael Girard, al qual ens referirem tot seguit.

11. És el cas de Loïs Alibèrt, que pagarà un preu elevat per aquesta adhesió i que va arribar a proclamar el lligam entre l'ensenyament de l'occità i la *Révolution nationale* (p. 52). En algun lloc, Lespoux sosté que entre els militants per la llengua d'oc n'hi va haver «une bonne partie» d'enlluernats «par le miroir aux alouettes du régionalisme vichyste» (p. 99).

12. A propòsit de l'afet Carcopino, Lespoux precisa que el sacerdot de Rivèl tenia «una tendance permanente [...] à s'arroger des prérogatives dans le but de briller auprès des officiels» (p. 51). De fet, hi ha maquinacions antològiques, com la d'intentar vetar rivals en un congrés (p. 55), però cal dir que aquesta mena de maniobres no són en cap cas un fet exclusiu de Salvat.

recorda Lespoux citant Martel [p. 75]). Tot plegat amant de comissions de propaganda, de *bureaux de regionalisme* i comitès de folklore.

Lespoux no s'està d'intitular una de les quatre grans seccions de la primera part d'aquest capítol («Vichy et les associations régionalistes d'oc: une communauté de pensée») amb el sintagma «lune de miel de l'État français et des défenseurs de la langue d'oc» (p. 32-39), que sembla en bona part provocat per aquella «façade régionaliste et folkloriste du régime» (p. 79). El cas és que aquest període, tot i les aparents deferències cap a Mistral i les il·lusions i adhesions inicials (p. 36) o fins molt més tardanes (p. 48, p. 86),¹³ també conduirà a decepcions notables o directament a un desengany a partir de 1941 (p. 62) i sobretot de la fi de 1942 (p. 80; cosa ja comentada precedentment per Martel), en què hom es despertaria d'una mena de *pantais* (p. 46) en el qual sembla que sobretot (bona part del) Felibrige voldria haver viscut en alguns moments (p. 48, p. 50). De fet, recordem el panegíric de Pétain —investit *sòci* d'honor de la corporació a la Santa Estela de 1941, i per unanimitat! (p. 39, p. 89)— a Mistral en aquella carta que va fer arribar a la seua viuda l'any 1940 (p. 32), sobre la qual Lespoux subratlla amb agudesa: «il n'est jamais fait référence dans ce message du Maréchal à la langue de Mistral» (p. 33). L'autor, historiador però alhora militant, ja deu conèixer aquesta mena d'episodis endèmics en què membres de l'administració estatal mostren inicialment una bona predisposició envers iniciatives de promoció de la llengua sense prendre finalment decisions gaire rellevants que permetin implementar-les.

Aquesta etapa ens ofereix oposicions impetuoses a l'ensenyament de tota llengua que no sigui el francès (com les d'Egleton, Nohant o Lacretelle, p. 64-70; que ben mirat no són tan diferents de la del mateix Carcopino a Tolosa situant l'occità fora de l'ensenyament oficial, p. 54) que no s'allunyen gaire de les típiques reaccions de la República francesa —en la versió ordinal que sigui— contra la presència escolar de la llengua d'oc, fins al punt que hom es demana —sense que potser l'autor ho digui tan explícitament com ho farem ara— si el problema de l'obstrucció a l'entrada de l'occità en l'ensenyament potser no deriva tant del tipus de sistema polític en vigor a l'Hexàgon en cada moment com del supremacisme lingüístic francès que tots ells han traginat, també el de Pétain. Al cap i a la fi, hi ha ben bé dues seccions d'aquest capítol (2.3: *La presse nationale et les arrêtés Carcopino: le rejet*, p. 63-70; i 2.4: *Les préventions du régionalisme officiel: l'exemple de la revue Quercy*, p. 70-75) que en bona part consisteixen en un catàleg d'arguments contraris a l'ensenyament de la llengua d'oc o d'altres varietats minoritzades (o, directament, a la seua promoció en el sentit més general) que molts occitanistes han sentit en èpoques molt més recents, carregats sovint de prejudicis i d'apriorismes diversos, d'una desconexió profunda de la realitat o simplement de visions reduccionistes hereves de tòpics interessats: el fet que hom pugui encobrir amb l'occità temptacions independentistes (que no haurien de ser il·legítimes, per cert) o, fins i tot, col·laboracionistes (amb evocacions a bretons i alsacians);¹⁴ la suposada artificialitat de la grafia clàssica o el fet d'haver-n'hi més d'una de concurrent; la traumàtica atomització dialectal i la dubtosa —ai las!— unitat de la llengua; el caràcter suposadament superflu d'una varietat lingüística no estatal; la sobrecàrrega dels programes educatius que implicaria l'ensenyament de l'occità (ja hi hem fet referència) o la seua pretesa inutilitat pedagògica; l'associació de l'occità amb el passatisme i la seua aptitud, en tot cas, per a estudis únicament elitistes o universitaris; o, per acabar-ho d'arrodonir, la seua feble quantitat de locutors (per oposició al *vivant* argot), un altre raonament de nyigui-nyogui, i més en aquell moment històric.

A primera vista estariem temptats de pensar que l'època de Vichèi va conduir a certs progressos en l'ensenyament de l'occità. Però Lespoux ja es demana amb raó si, per exemple, els *arrêtés* del ministre Carcopino són una *avancée* o més aviat un *os à ronger* (p. 56), perquè al cap i a la fi, per poc primmirats que siguem, tant la reforma coneguda amb el nom d'aquest ministre com algun altre text ulterior que hi

13. Fins i tot quan el règim de Pétain es trobava en plena decrepitud: «le Félibrige reste encore attaché en cette première partie de 1943 aux vues idéologiques de la Révolution nationale» (p. 86).

14. No oblidem que els nacionalsocialistes alemanys van voler manipular les qüestions lingüístiques i nacionals de l'Hexàgon en benefici propi, per aprofitar, per tant, la feblesa de l'enemic. Vegeu, per exemple, la p. 88. ,

va associat (la circular del març de 1942; p. 61) no aporten més que engrunes (per molt apreciades que semblin per comparació al que s'havia aconseguit fins llavors) on els militants «ne pouvaient y voir qu'une première étape vers l'officialisation de l'enseignement de la langue d'oc» (p. 61). En general Lespoux (p. 75-79) sembla que sosté que els resultats d'aquest període fosc de la història de l'Occitània Granda van ser «inégaux» en l'àmbit de l'ensenyament de la llengua, amb un balanç més aviat discret. Per departaments, tot indica que només hi ha alguns pocs casos en què es poden fer balanços més o menys positius, com a l'Avairon (el Roergue), «un département où l'enseignement se met en place avec succès» (p. 78) gràcies a l'acció d'Enric Molin (sense comptar l'ensenyament secundari, la situació més «favorable» del qual és atribuïda per Lespoux a una circular de 1924). Aparentment, segons el que diu l'autor a l'hora de valorar la reforma Carcopino, hi ha certes zones com la que acabem de citar on «des foyers d'enseignement [...] seraient sans doute aussi apparus sans cela et [...] [où] certains, existaient avant la réforme» (p. 79). Evidentment, la instauració d'una prova d'occità per al certificat d'estudis primaris del juliol de l'any 1944 no va ser res més que una «[r]éussite tardive et plutôt étonnante» signada per un ministre Bonnard d'opinió «fluctuante» (p. 87), abans de l'anul·lació de tot allò fet per Vichèi pel govern provisional de la República durant l'agost immediat (p. 88) i l'adveniment de la *Libération*. El Felibritge es ressentirà clarament d'aquest període (i passarà pel traumàtic procés de depuració de Maurras; p. 90), però la Societat d'Estudis Occitans tampoc no en sortirà il·lesa, amb la condemna d'Alibèrt (p. 91-92) i la necessitat de «se refaire une virginité» (p. 92), cosa que va produir-se amb la creació de l'Institut d'Estudis Occitans, que «joue en 1945 la carte de la Résistance» (p. 93), mentre es produeix un veritable «règlement de comptes» a Tolosa, entre els damnificats del qual hi haurà Josèp Salvat (p. 94). Tot pegat explica el rol preponderant, cada vegada més evident, de l'occitanisme —i de l'IEO— en la nova etapa que vindrà, amb un Felibritge connotat de maurrasianisme (Camprós hi contribueix; p. 95), i implica «un saut en arrière d'au moins six ou sept ans» en la reivindicació sobre l'ensenyament (p. 100).¹⁵

El segon gran capítol del llibre («Le nouveau départ des années d'après-guerre», p. 107-236) s'ocupa de la postguerra. I ho fa —de manera simètrica al primer capítol— mitjançant tres seccions clarament definides temàticament. La primera, «La naissance d'une pédagogie revendicative» (p. 107-142) aborda la qüestió de la renovació del discurs i de l'estratègia, tant en l'àmbit de —o paral·lelament a— l'occitanisme (el Grup Perbòsc i, posteriorment, la Secció pedagògica de l'IEO, amb les seues successives publicacions, més o menys elitistes segons el cas) com en l'entorn provençal felibrenc (el grup de Reboul, de caire més *clàssic* o literari en l'ensenyament de la llengua). És ara que trauen el cap, per exemple, el sistema de Freinet (avui plenament instal·lat en el món de les Calandretes) i, una vegada més, un cert nombre de controvèrsies (en l'occitanisme en sentit ampli) com la que es demana si l'enfocament didàctic ha de ser clarament *occitanista* per contribuir a una presa de consciència de la situació per part de la població o si més aviat cal partir d'un angle pedagògic (on la qüestió de la llengua en serà una conseqüència coherent), amb l'objectiu —ben difícil— d'arribar a grans segments de la població, per no dir *les masses* (p. 114), i per tant tenir una veritable incidència social, havent conquerit prèviament el cos docent, per exemple amb l'organització d'*estatgis* (dels quals se'n reporten des dels continguts fins al nombre d'inscrits, passant per les dificultats i les reeixides d'aquesta mena de trobades; p.

15. Sigui com sigui, en aquest període ja naix un fenomen que arribarà al seu zenit més tard, durant l'elaboració de la llei Deixonne: el *lobbing* (p. 46), que farà evident que els progressos obtinguts en l'àmbit de l'ensenyament per a la llengua occitana, més que respondre a una demanda popular, obeeixen sobretot a les pressions i al grau d'organització (i al plantejament i desenvolupament d'estratègies concretes en contextos especialment nebulosos i polititzats) dels defensors i promotors de la llengua d'oc i d'altres varietats minoritzades. La necessitat de tornar a engegar la reivindicació després de la *Libération*, d'altra banda, dotaran d'un pes específic el missatge i l'organització pedagògica, amb la producció de material (el grup de Cabanes d'una banda; Reboul i el *Provençal a l'escola* de l'altra; p. 102-106) i aportaran un element nou: «la revendication [...] commence à être portée par des enseignants». Entrarem en una «nouvelle ère» (p. 106).

123-125), la creació de cercles locals o departamentals (p. 126-129) i de materials pedagògics (p. 129-132) i la definició de prioritats (sigui la primària o la secundària; p. 132-135). Aquí entren en escena alguns noms coneguts de l'occitanisme recent, com Fèlix-Marcèl Castan (amb les seues reserves cap a la pedagogia de Freinet, distanciat dels comunistes; p. 136) o un Robèrt Lafont més mesurat. Topem un cop més amb les regulars hostilitats internes típiques de tot moviment minoritari, per qüestions estratègiques però —com era d'esperar— no únicament per això (p. 138-142).¹⁶ La qüestió de la llei Deixonne ocupa les seixanta pàgines següents. Se'n descriu de manera minuciosa tota la gestació (a la base de tot hi ha els *lobbistes* bretons Toulemonde i Keravel; p. 144-145) i l'aprovació posterior, amb els curiosos canvis de posicions de determinats polítics (el del mateix Deixonne, sense anar més lluny), amb tota mena de sucoses anècdotes que descriuen interioritats de la Quarta República francesa. Ras i curt: un vodevil polític (un «combat législatif long de plus de trois ans», p. 199) amb reunions, contactes, votacions, maniobres improbables, noms i cognoms, estratagemes per laminar l'abast de la llei (per exemple, tornant a la idea de la limitació a àmbits universitaris, com en la Tercera República [p. 167], cosa que sembla que plaïa a Mario Roques [p. 193]; com diu Lespoux, és ben bé un «parcours semé d'embûches»; p. 163), articles sobre els quals es lliuren escaramusses específiques (vegeu la taula de les p. 178-179, o bé la p. 194, a més de l'anàlisi final de les p. 201-202; finalment, algun acabarà caient), al·lusions al perillósíssim alsacià o a les llengües colonials, i dates, moltes dates. Lespoux descriu els moviments duts a terme rere les bambolines parisenques fins a l'aprovació de la llei, en què l'occità figura amb el seu nom i no pas en tant que *provençal* (vegeu, sobre això, els moviments de Roqueta, p. 170, al qual Lespoux dedica en més d'una ocasió [p. 172-173] el qualificatiu «intransigent»). El fenomen del *lobbisme* (es crea un Càrtel de defensa de les llengües i dialectes *regionals* de França) pren tota la seua força, es formen curioses aliances per preservar l'objectiu comú o es mira d'evitar el soroll mediàtic malgrat les incomprendibles jeremiades (p. 185-197) de Dauzat i d'altres correligionaris d'aquell lingüista que havia lloat els *patois* (p. 189). L'allau informativa és imposant: un dia, al «café Saint-Sulpice, lieu de réunion des Amis de la langue d'oc» a París, s'hi troben exactament quinze persones, entre les quals hi havia cinc bretons (p. 172). Fins s'esmenten absències en determinades reunions per motius personals (p. 175).

Lespoux fa una anàlisi del text i de les seues repercussions: «[v]otée en catimini après de nombreuses péripéties, la loi a peut-être surpris les militants qui pensaient parfois eux-mêmes qu'elle ne passerait pas», i per tant «occitanistes et félibres se trouvent presque embarrassés par la loi Deixonne», que es troba «en-dessous de leurs revendications», però que els obliga a «s'activer» (p. 207). Lespoux subscriu la cita ineludible de Lafont: la llei Deixonne presenta «surtout des avantages moraux» (p. 201; cf. 223). Remarca el «caractère hautement symbolique mais finalement très peu pratique de la loi» (p. 219) i en posa en evidència les limitacions, article per article (p. 201-202). En destaca que faci referència a la *langue occitane* (p. 202), però conclou que, en els fets, els canvis seran ben magres (més enllà que el text serveixi com a *argument*). Segons com, sotmesa a la voluntat de l'administració (i que hi hagi «plus ou moins de mauvaise foi», p. 224), la llei fins pot conduir a reculades (p. 223). En el pla històric, tot aquest episodi no només ens fa veure que la qüestió lingüística continuava sent un tema delicat, sinó que la llei no va naufragar gràcies a la tossuderia d'un grup restringit de persones, al *lobbisme*, i al canvi de posició de Deixonne per «la politique maladroite des socialistes» (p. 200), en el marc de l'animositat

16. En aquest context, són un pèl torbadores algunes sentències en què s'assenyalen certs actors de l'occitanisme gairebé de manera acusatòria (oïmés si el pecat és de *nacionalisme* després de tant nacionalisme francès brollant pertot arreu): «Cette évolution n'a été possible que par la collaboration étroite entre 1953 et 1955 du groupe de pédagogues que nous venons d'évoquer et la liquidation au sein de l'I.E.O. d'une tendance nationaliste [!] et anti-pédagogue [!!] menée notamment par Charles-Pierre Bru et Pierre Bec. [...] [!] semble bien que ce soit la tendance portée par Bru et Bec, inspirés par François Fontan, futur fondateur du Parti nationaliste occitan, qui aurait pu véritablement, si elle avait abouti, mettre en danger l'œuvre et la place de la Section pédagogique dans l'Institut» (p. 141-142).

d'una part de l'aparell estatal, que continuarà posant traves després de la seua aprovació (p. 207-211). Per cloure el llibre, Lespoux s'interessa en la «désunion des militants de la langue d'oc» (p. 224-236), on es fan sentir les conseqüències de la llei Deixonne. Descriu una situació en què l'occitanisme —més concretament l'IEO— es consolida i el Felibritge entra en clara —irreversible?— decadència, amb batalletes per cobrir vacants a l'arribada de la Santa Estela, un *Groupement d'études provençales* al·lèrgic a Robèrt Lafont, l'afer Aubanel o la publicació de *Mistral ou l'illusion* pel mateix Lafont (per altra banda, recordem-ho, provençal). La conclusió és que «ces années 1940-1950 marquent une étape cruciale dans la revendication d'oc» que «favorise les conflits internes souvent contreproductifs» (p. 236). I si bé això és cert, potser caldria matisar aquesta indulgència —que de tant en tant trau el cap en l'occitanisme contemporani—, sens dubte ben intencionada, cap a segons quins felibres antioccitanistes (vegeu, per exemple, p. 234-235),¹⁷ sobretot tenint en compte que algunes de les actituds d'aquesta trinxera¹⁸ són més preocupants que la «mauvaise foi» (p. 235) —si una cosa queda clara llegint aquest llibre, és que de cops baixos n'hi ha pertot arreu— de determinats occitanistes en alguns moments. Deixant de banda això, i també algunes possibles precisions terminològiques¹⁹ i bibliogràfiques²⁰ (i algun altre petit detall)²¹ que no passen de l'anècdota, Yan Lespoux ens ofereix una recerca sòlida, molt ben documentada, signada per algú que sap perfectament en què consisteix la recerca científica i que alhora hi aporta

17. Lespoux es refereix a «deux conceptions de l'œuvre de renaissance de la langue» (p. 226), però aquí potser oblidat tant alguns condicionants de tipus sociolingüístic com el fet que no sempre ni pertot hi ha una voluntat real de *renaixença*.

18. Allò del secessionisme provençal, de la defensa de la grafia sucursalista per dret de *cap d'obra* o del temible imperialisme llenguadocià, que no troba el mateix nivell de lamentacions amb el francès i que denota una manca greu de comprensió —a vegades volguda— dels termes en què s'estableix el conflicte lingüístic i de les solucions que hi cal aportar.

19. Evidentment, no semblen adequades les oposicions entre «Occitans et Provençaux» (p. 225; també p. 234) o entre «occitanisme et Provençaux» (p. 236), ja que els provençals no deixen de ser occitans ni tampoc tots els provençals són felibres (ni al contrari). La descontextualització de sintagmes d'aquest tipus (en què alguns secessionistes han excel·lit) podria arribar a avalar posicions que estem convençuts que l'autor mai no abonaria. Igualment, no sembla del tot apropiat de referir-se a «traductions en graphie classique» (p. 229) d'obres publicades inicialment amb el sistema de Romanilha.

20. A la bibliografia les obres són catalogades en vuit seccions: eines de recerca i diccionaris; treballs sobre el context històric, polític i social; biografies; aportacions generalistes sobre regions, regionalismes i *llengües regionals*; publicacions sobre moviments per la llengua d'oc; obres sobre generalitats de l'ensenyament a l'Hexàgon; contribucions sobre l'ensenyament de llengües i cultures *regionals*; i, finalment, treballs sobre l'ensenyament de l'occità. No és només que les fronteres entre més d'una d'aquestes seccions siguin prou vaporoses (segons quines produccions podrien canviar fàcilment d'ubicació), sinó que si es vol recuperar alguna referència bibliogràfica apareguda en el text amb el nom d'autor i l'any de publicació (cosa que no és sempre necessària, ja que la major part de referències apareixen íntegrament en les notes), hom ha de recórrer totes les seccions esmentades. Estarem d'acord que potser hauria estat molt més simple d'aportar un repertori alfabètic de la bibliografia citada. Assenyalem, per altra banda, que de manera esporàdica algunes referències aparegudes al text (o fins a les notes) no troben aparentment correspondència a la bibliografia final, tal volta perquè el llibre deriva d'una part d'una tesi. Així, es fa al·lusió a un treball de Martel de l'any 2010 (p. 14), però la bibliografia final inclou treballs de Martel dels anys 1987, 1990, 1995, 2000, 2001 i 2007, i —pel que sembla— no pas de 2010. Hem de creure que és un error tipogràfic on 2010 ha substituït 2001? Llavors, a quin dels tres treballs de Martel de 2001 correspon (p. 240)? És la mateixa pregunta que ens podem fer a la p. 80, on s'evoca una publicació de Martel de 2001. Diguem, a més, que un treball del mateix autor (Lespoux 2009: 18) no sembla que aparegui tampoc a la bibliografia final, on l'única referència a Lespoux correspondria a un article als *Annales du Midi* de 2010.

21. Alibèrt, per exemple, és presentat com un «disciple du philologue Pompeu Fabra» (p. 17), cosa que no és ben bé exacta.

—subtilment o no tant— la seua experiència en tant que occitanista i formador.²² És un treball d'un gran mèrit, fonamental per entendre la història recent de la llengua occitana. És veritat que, tenint en compte l'autor i la factoria, no n'esperàvem una altra cosa. Tant de bo, doncs, que Lespoux ens ofereixi ben aviat altres produccions d'aquesta mena. Chanet ho diu al prefaci (p. 10) i hem de subscriure les seues paraules: «Cette histoire-là se poursuit bien sûr dans la seconde moitié du siècle et jusqu'à nos jours. Yan Lespoux est bien armé pour l'écrire et l'on ne peut que souhaiter qu'il ait l'occasion de le faire».

Aitor CARRERA
Universitat de Lleida

Lo jardiner hortolà y florista (1852). Caputxins de Catalunya. Introducció: Valentí Serra de Manresa. Estudi lingüístic: Montserrat Alegre i Urgell. Transcripció: Joan Luna i Balaguer i Xavier Luna-Batlle. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2016 (Col·lecció *Scripta*, 8), 172 p.

Aquest llibre és una edició crítica i amb diversos estudis introductoris i annexos d'una obra publicada el 1852 (i, en una segona edició no gaire modificada, el 1881), que volia ser bàsicament un tractat d'horticultura, tot i que amb algun contingut més, com veurem. L'autor, un frare caputxí català la identitat del qual no s'ha pogut establir, afirma que es basa en la pràctica i el costum dels pares caputxins de Catalunya, alhora fonamentada en tractats d'autors clàssics anteriors i en obres de caire més divulgatiu coetànies.

Segons Valentí Serra, que ha escrit la introducció d'aquesta edició, l'autor de *Lo jardiner hortolà y florista* no era pas un típic responsable d'un hort caputxí, d'un perfil que corresponia a un llec amb escassa formació, sinó un sacerdot caputxí que havia llegit obres d'agricultura i també en coneixia la pràctica. És per això que, ja al subtítol que apareix a la portada de l'obra, s'hi esmenta, a més de la pràctica tradicional de l'orde, el nom d'un agrònom i s'hi al·ludeix a altres autors que s'han ocupat de la matèria. El nom de l'autor que surt explícitament al subtítol és Louis Liger (1658-1717). Probablement això és degut al fet que aquest agrònom francès va publicar un llibre de títol similar al que ens ocupa, *Le jardinier fleuriste et historiographe*, que, des de 1708, va tenir diverses edicions (en el títol de la majoria de les quals hi mancava el mot *historiographe*) i que es referia a les plantes ornamentals, i també moltes altres obres que cobrien l'aspecte hortícola i agrícola del llibre que ara glossem. Aquest llibre no duu pas una llista de bibliografia, però va citant d'una manera abreujada les diverses fonts en les quals s'inspira. A part de l'autor mencionat a la portada, n'hi ha alguns més que Valentí Serra esmenta, alguns de difícil (o impossible, fins ara) identificació. Dues fonts són especialment remarcables. D'una banda el *Semanario de agricultura y artes dirigido a los párrocos*, editat a Madrid i amb força predicament entre la clerecia. D'altra banda, el popularment conegut com «llibre del prior», el *Llibre dels secrets d'agricultura, casa rústica y pastoril*, publicat el 1617 pel Miquel Agustí, banyolí i llavors frare prior

22. De tant en tant, una certa ironia o jocositat en l'estil fa encara més agradable la lectura d'aquest treball, que sovint pren aires de narració en la mesura que segueix sovint una exposició rigorosament cronològica (amb alguns flaixbacs puntuals [vegeu p. 78, amb la referència a la circular de 1924] o, sobretot, amb l'excepció del període que lliga els dos grans blocs del volum). El lector no podrà estar-se de somriure quan es fa referència als «nombreux voyages du Maréchal [Pétain] aux quatre coins de l'Occitanie» (p. 38) o quan s'esmenta que alguns engranatges de l'Estat «manient avec dextérité l'antiphrase» (p. 166; vegeu també p. 181). Ben mirat, la condició "engatjada" i crítica de Lespoux aflora de manera prou freqüent. No s'està d'assenyalar la «incompétence manifeste, non seulement des fonctionnaires de l'Éducation nationale mais aussi des parlementaires qui se piquent de disserter sur les questions de linguistique en alignant les lieux communs» (p. 181-182), ni de dir que «ces arguments fallacieux, malgré tous les démentis, sont sans cesse repris» (p. 182).